

NAKİŞ

(نقش)

Türk mûsikisinde bir form.

Sözlükte “süsleme, işleme” anlamına gelen **nakış** kelimesi Türk mûsikisinde beste, semâi gibi büyük formların bir çeşidini diğer çeşitten ayırmak için kullanılmıştır. Klasik Türk mûsikisi formlarından beste, ağır semâi ve yürük semâiler murabba ve nakış olmak üzere iki temel yapı üzerine beselenmiştir. Genellikle gazel formundaki bir şiirin matla’ ve makta’ beyitlerinden meydana gelen murabbalarda birinci, ikinci ve dördüncü mısralar aynı, miyanhâne (miyan) adı verilen ve makam geçkisi yapılan üçüncü mısra ise ayrıca bestelidir. Murabbalarda her bir mısradan sonra tekrar edilen, bestesi mısralardan farklı “terennüm” denilen bir bölüm de yer alır. Dört hâneli oldukları için murabba adı verilen beste ve semâilerden besteler için “murabba beste” tabiri kullanılırsa da ağır ve yürük semâiler için murabba ifadesi kullanılmaz (bk. AĞIR SEMÂİ; BESTE).

Nakış beste ve semâilerin kuruluş yapısı murabba biçiminden farklıdır. Güfteleri yine genellikle bir gazelin iki beytinden meydana gelmesine rağmen nakışlarda bu dört mısraın bestelenişi murabbalara göre değişiktir. Nakış beste ve semâilerde birinci, ikinci ve makam geçkisi yapılan üçüncü mısralar ayrı, dördüncü mısra ikinci mısra ile aynı besteli olup iki mısradan sonra gelen terennüm de ayrıca bestelidir.

Nakışlarda terennüm farklı bir özellik taşır. Melodik ve ritmik yapısıyla âdetâ başka bir eser hissi verecek derecede özenli olan bu terennümlerde genellikle lafzî terennümün kullanıldığı, bazan terennümün vezinli ve kafiyeli beyitlerle yapıldığı, bazı nakış ağır ve yürük semâilerin terennümlerinde de usul geçkilerinin bulunduğu görülmektedir. Yine bazı nakışlar meyanlı olabilir. Bu durumda üçüncü ve dördüncü mısralar birinci ve ikinci mısraların besteleriyle okunur ve ardından gelen terennümle eser sona erer. Böyle nakışlarda terennüm parlaklığının ayrıca bir meyan ihtiyacı bırakmadığı anlaşılmaktadır. Son iki mısraın okunmadığı nakışlar da bulunmaktadır. Nakışlar (beste, ağır semâi ve yürük semâi) dört hâneli olmayıp iki hâneli eserlerdir ve yapı şemaları şöyledir:

1. mısra	A	} 1. hâne zemin
2. mısra	B	
terennüm	C	

1. mısra	A	} 1. hâne
2. mısra	B	
terennüm	C	

meyansız ise

3. mısra	D	} 2. hâne meyan
4. mısra	B	
terennüm	C	

3. mısra	A	} 2. hâne
4. mısra	B	
terennüm	C	

Nakışlar bu yapıları ile murabbalara göre daha kısa eserlerdir. Beste ve semâilerin başında “murabba” veya “nakış” sıfatı yoksa o eserin murabba biçiminde olduğu anlaşılır. Ancak Türk mûsikisinde “nakış”lığı belirtmek için bu sıfatın beste ve semâilerin başına konulması (nakış beste, nakış ağır semâi, nakış yürük semâi gibi) bir gelenek halinde yerleşmiştir. Ayrıca nakış bestelerin çoğunun lenk fahte usulüyle ölçülmesinden dolayı bu usul âdetâ nakış bestelerin geleneksel usulü durumuna gelmiştir, ancak diğer usullerle yapılan nakış besteler de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kantemiroğlu, *Kitâbu İlmi'l-mûsiki alâ veçhi'l-hurûfât: Mûsikiyi Harflerle Tesbît ve İcrâ İlminin Kitâbu* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2001, I, 180-185; Ahmed Avni [Konuk], *Hânende*, İstanbul 1317, s. 22; Özkan, *TMNK*, s. 86-87; Alâeddin Yavaşca, *Türk Mûsikisinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, İstanbul 2002, s. 489-502, 521-543, 571-576, 592-606, 614-615.



İSMAİL HAKKI ÖZKAN

NAKİ

(bk. ALİ el-HÂDİ).

NAKİB

(النقيب)

Bir cemaatin büyüğü, bir topluluğun başkanı, başkan vekili veya temsilcisi olan kimse.

Sözlükte “hayırlı, seçkin kişi; bir topluluğun başkanı, vekili, kefilî, emini” anlamlarına gelen **nakib** kelimesi (çoğulu nûkabâ) terim olarak siyâsî, içtimâî, askerî, dinî alanlarda hükümdar veya şeyhlerin maiyetinde görevli üst düzey sorumlularını ifade eder. Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin neslinden gelen seyid-şeriflerin meseleleriyle ilgilenmek üzere devlet tarafından tayin edilen memura da bu unvan verilmiştir (bk. NAKİBÜLEŞRAF). Nakib Kur'ân-ı Kerim'de “ka-

bilesinin kefilî ve emini” anlamında, “Onlardan -İsrâiloğulları'ndan- on iki nakib gönderdik” şeklinde geçmektedir (el-Mâide 5/12). Hadislerde de aynı mânada Hz. Peygamber'in nâib ve yardımcıları konumundaki kişileri belirtmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, “nâkb” md.).

Nakib kelimesi ilk defa hicretten önce İkinci Akabe Biatı sırasında kullanılmıştır. Resûl-i Ekrem, Akabe'de kendisine biat eden Medineliler arasında on iki kişiyi Medine'deki müslümanların meseleleriyle ilgilenmek, İslâm'a davette bulunmak ve oradaki gelişmeleri kendisine bildirmek için nakib tayin etmiş, Neccâröğulları'nın temsilcisi Es'ad b. Zürrâ'e'yi de onların reisiğine (nakibü'n-nûkabâ) getirmiştir. Hz. Peygamber bu nakibleri Hz. Mûsâ'nın on iki yardımcısına ve Hz. İsrâ'nın on iki havârisine benzetmiştir (İbn Sa'd, I, 222-223). Es'ad b. Zürrâ'e hicretin 1. yılında (623) vefat edince Neccâröğulları Resûlullah'a gelerek kendilerine yeni bir nakib tayin etmesini istemiş, Hz. Peygamber de, “Sizler benim dayılarımsınız, sizin nakibiniz benim” diyerek onları sevindirmiştir.

Sonraki dönemlerde nakib kelimesi farklı anlamlarda yaygın biçimde kullanılmıştır. Hâlid b. Velîd'in 12 (633) yılında Hîre heyetiyle yaptığı cizye anlaşmasında Hîre reisleri nûkabâ olarak adlandırılmıştır. Hz. Ömer'in kurduğu divan teşkilâtında atıyyelerin taşrada dağıtımını bilgedeki kabileleri iyi tanyan nakib, arif ve emin gibi görevlilerin yaptığı, Abbâsî ihtilâlinin hazırlık safhasında daveti yürüten yetmiş dâiden on ikisinin nakib tayin edildiği, Karmatî liderinin 278'de (891) on iki kişiyi nakib seçtiği ve onlara Hz. İsrâ'nın havâripleri gibi olduklarını söylediği kaydedilmektedir.

Birçok İslâm devletinde askerî teşkilâtta belirli sayıdaki askerî birliğin başına bir nakibin tayin edildiği anlaşılmaktadır. Selçuknâmeler'in verdiği bilgilere göre Selçuklular'da nakib unvanını taşıyan kumandanlar bulunmaktadır. Selçuklu sarayında sultanın hizmet ve muhafızlığına memur 200 süvariden oluşan bir zümre mevcuttu. “Müfredân” ismi verilen bu süvarilerden her elli kişilik birliğin başına bir nakib tayin edilirdi. Selçuklu berîd teşkilâtında da nakib isimli bir görevli sınıfı olduğu zikredilmektedir. Bu nakibler, vilâyetlerde ülkenin her tarafından haber getirmek üzere istihdam edilen peyklerin âmiri konumundaydı. XI. yüzyılda Gazneliler'de ve XII. yüzyılın sonlarında Hârizmşahlar'da nakib unvanını taşıyan askerler olduğu belirtil-